

* * *

Sławomir Gawlas, *O kształt zjednoczonego Królestwa. Niemieckie władztwo terytorialne a geneza społecznoustrojowej odrębności Polski*, Warszawa 1996, Wydawnictwo Dig, ss. 211

Badania dotyczące genezy zjednoczenia państwa polskiego po okresie rozbięcia dzielnicowego od dawna cieszyły się olbrzymim zainteresowaniem historiografii. W sferze tych badań znalazły się przede wszystkim mechanizmy społeczno-polityczne zachodzące na ziemiach polskich. Ciekawe spojrzenie na te zagadnienia zaprezentował S. Gawlas w recenzowanej pracy, ujmując polski proces zjednoczeniowy jako rezultat zderzenia różnych modeli państwa – miejscowego z wzorami przynoszonymi przez niemieckich kolonistów. Autor postawił sobie za cel przeprowadzenie porównawczej analizy przemian społecznych w Polsce piastowskiej – od ustroju prawa książęcego do monarchii stanowej – ze zjawiskami zachodzącymi w tym samym okresie w Rzeszy Niemieckiej, a zwłaszcza we wschodniej jej części. Rangę pracy podnosi, w poważnym stopniu, fakt wnikliwego omówienia przez Autora całokształtu zjawisk społecznych towarzyszących procesowi zjednoczenia.

Cała praca podzielona jest na dwa powiązane ze sobą ciągi tematyczne. Pierwszy, obejmujący dziesięć niewielkich rozdziałów, jest poświęcony głównie sytuacji w Rzeszy Niemieckiej w X-XIV wieku, ze zwróceniem uwagi na podobne przemiany na ziemiach polskich. W drugiej części, składającej się z dwóch znacznie obszerniejszych rozdziałów oraz podsumowania, Autor – posiłkując się przeprowadzonymi badaniami ówczesnych realiów niemieckich – przedstawił główne mechanizmy przemian społeczno-ustrojowych na obszarach państwa Piastów.

W pierwszych sześciu rozdziałach S. Gawlas omówił metody i wzory organizacji władztw terytorialnych Rzeszy, wskazując na mechanizmy ich rozwoju (kolonizacja wewnętrzna, budowa zamków, zakładanie miast, zarząd przy pomocy ministeriałów, przejmowanie regaliów i praw zwierzchnich). S. Gawlas zwrócił także uwagę na rolę jaką w ukształtowaniu się niemieckiego rycerstwa odegrał proces poszerzania uprawnień ministeriałów książęcych w walce z dominacją cesarzy. Podkreślił też rolę zamków w umacnianiu władztw terytorialnych. W rozdziale siódmym zaakcentował sprzeczność rysującą się między niemieckim modelem władzy terytorialnej w XII-XIII w., z jego dążeniem do ścisłego podporządkowania poddanych, a siłą czynników decentralistycznych. Analizując procesy ugruntowania władztw terytorialnych, zwrócił uwagę na próby zapanowania nad elitą (zastępowanie starej szlachty ministeriałami), co – wbrew intencjom – prowadziło do wyłonie-